Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 11 АПРЕЛЬ, 1989 ШУ. ★ № 44 (7701). ★ Мах 3 кеп.

Кхоана — космонавтика Ди

МОСКВА. Тушински районa Выставочни зале хьахьокхаш я «Машаре космос» яха къонача московски художника Орлов Игора экспозици. Уж — цхьан юкъарча уйлаінца вІашагІтеха а космос караерзаяра хетаяь а 40 графически лист я. Бакъда, Іаламе хІанз а тІехьа йоацаш я йовзаш йоацача планеташ тІа гІолла атта лелаш дола звездни кемаш хьадаь материалаш. Амма, хьанна хов, хургдар бІаргагуш вий-те художник? Миччa бесса дале а, Брэдбери, Кларка, Азимова, Лема фантастически произведенеш езарашта укхаза шоай безам тІаозаш дола дукха хІамаш короргда.

Орлов Игора выставке хиннача хІамашца ювзаенна йола произведенеш а я. Масала, «Чэлленджер» яха американски кема эккхара хетадаь дола триптих, е «Ийллача космосе» яха литографи. Ишта дале а, художника ше ма яххара, цун шийна долча хьакъехьа, кхолламо «дІадахачох, хьалхе а хьа-«дІадахачох, хьалкхе а хьакхеллачох а доацаш, хургдолчун уйла е таро хулийт».

Художника-графика Орлов Игора 1984 шера В. И. Сурикова цІерагІа художественни институт чакхъяьккхай, цун балхаш хьахьокхаш да 1980 шера дενз. Цун балхаш «Баден-Баден-85» (ФРГ) яхача европейски эстампа биеннале, Кракове (ПНР) хиннача станкови графика халкъашта юкъерча биеннале, Триесте (Итали) хиннача советски графикай выставке хьокхаш дар.

СУРТА ТІА: «Ийлача космосе». «Іилма-технически прогресс» яхача серецара. Цветной литографи (1986 ш.).

А. СОЛОВЬЕВА сурт.
ТАСС фотохроника.

Аренда — кхачан продукташ дукхагІа яхара никъ

Аренда — из шортта кхачан продукташ яхарга тІабода эггара лоацагІбола никъ ба. Ишта белгалдаьккхад из парте аграрни политико. Цу тІа гІолла доагІаш да кхачан продукташ алсамъяхара бола къахьегамхой безам цо лакхбеш хилар а. Лаьтта леладой а хьайбаш кхедой а, арендагІа къахьега ахархо ше леладечун вузза вола да ва. Тахан вай дувцаргда Сунженски районерча хьадда йолча арендни подрядах.

...«Серноводский» совхоза хьайбаш чуоттадаь дорстаду майда. Хьайбашта доакъар а дилла, делкъийга хІама даа бахар скотникаш. Хашагульгова Аьсета борщ йотт царна оаркхилгашка. Столове йІайха а паргІата а я. Бакъда цига ха йоаккхаш багІа мукъабац нах. Уж сихагІа шоай балха моттиге кхача тІерт. Скотникашa механизаторашта новкъостал де деза органика кхай тІа яхьара тІайоттача. ХІаьта Аьсета а деза ший повара гІулакхаш йистедаха. Цун-м болх ба поварал совгІа а, из медсестра а я.

Уж шаккхе гІулакх шийга доллаше а, шода бе а делле, хьайбаш долча майдане йоаіз, царна доакъар дилла. Ишта да коллективерча хІара сага гІулакхаш а, хІана аьлча уж шоаш хьадеча хІаман дай ба. Дика дой дика а во дой во а шоай дацар. Цу тайпара къахьегандаь ахча а доаккх. Масала, Аьсета шера доагІа алапи 8 эзар сом да.

Арендни подряда юкъе 25 саг ва. Шу хьалхагІа из бригада коллективни подрядагІа болх беш яр. ХІара бетта хІаранена цо дийхха аванс дІалора. Юххьанца из нийсса хетар. Шу чакхдаьлча деррига дІалоархІар, яьккхача продукцех доагІачунга диллача дІанийцар дукхагІа хулаш нийслора. АрендагІа ма баьллинге а Хашагульговас хьа ца эцаш дитар аванс. Цу методо лакхъяц къахьегама овсарле. Авансировани къахьегача юкъе дакъа лацара коэффициентага хьежжа йича нийсагІа хургья. Из укх тайпара ду. Дийнахьа йола задани къоастаеш, хьаэц лаьтта оахаш, культиваци еш, культураш дІаюш, помещенеш цІеньеш, кхыдараш деш юрта боахаме увттаяь нормативаш. Нагахьа санна болхлочо норматив толаме кхоачашъяьле, ди чакхдаьлча коллектива вож берригa членаш тІа а болаш, цо баьча балха единица оттаю. Нагахьа санна, аргда вай, слесара оборудовани ма йоаггІара дика хьожаш лоаттаяь яле, цо яккха йиш я 1,2—1,3 балл. Нагахьа санна цун бехк боацача бахьанийца е кхыча бахьанийца задани кхоачашъяь ецe, журнала тІа цунна оттаю 0,7—0,8 балл.

Бутт чакхбаьлча арифметически юккъера хьокхам боалабу, цунга хьежжа 180-негара 250 сомага кхаччалца бетта дола аванс лу хІаране гІулакхах лоацача даькъага хьежжа. Цу тайпара, хьийгача къих доагІар шийга дІакхачара цхьаккха шек хилац.

Шу чакхдоалаш материальни дукхагІа хІама шийга кхачар ловш ва арендатор. Цу алапега хьежжа сома лоархІам болаш кхы тІа алапи язду, сага ший бола безам цІаккха коллективо де лерхІараштеи декхараштеи духьал хилац. Къахьегам вІаштІехьабаккхарахи алапи даларахи йолча экономически методаша цхьанна а тайпара юстарвала йиш хилийтац новкъосташа къахьегача хана. ХІара арендатора алапи тийша да коллектива юкъарча хозрасчетни доходах, ший аргІана юкъара доход хІаране къахьегама овсарленах а. Наха юкъера гІулакхаши бехктокхами хьахулийт арендас. Укхаза замечанеш гІулакхаца белгалйоах, теркалду специалисташта хетар. Дизза кхоачашду лаьтта оахаш, культураш дІаювш, Іай эша доакъар кийчдеш могадаьр, кхыдараш. Арендатораш тийша ба моллагІча тайпара а технологи толхайича, кхыметтел кІеззига а, болх ший ханнахьа ца беш тІехьабалийтача, цо доход, хьийгача къих доагІар лохдеш хиларах. ХІаьта из хилийта йиш яц.

Наха шоаех бизза бола дай хет. Царна гу хІанз къахьегарах бухсоццаш хьахулаш дар лакхера боагІача лоІамахи хьал дика оттарахи тийша а доацаш, юкъарчал доацаш арендаторех шоаех тийша хилар. Лаьтта, техника, иштта кхыдар хьайна леладе хой, доход а лайда а хургба хьона. Нагахьа санна Іа цаІ дуте, зе хургда хьона.

ХІанз трактористага деха дезац гІулакх доацаш трактор лотаяь ма лоаттае, яхаш. Цхьанне а наькъа йисте Іокхувсац минеральни удобренеш. Дерригача рузкъан кхом бу, хьурмат ду, хІара сом пайда барг болча дІадахийта гІерт. ХІаьта кхом ца бечунга рузкъа а хургдац. ДІадахача шера арендатораша юккъера лаьрхІа хІаране 450 килограмм дозал а долаш 794 сиргІилг ехкар пачхьалкхенга. Кхы тІа луш дола алапи лаьрхІа коллективага 247 эзар сом ахча кхаьчар, вешта аьлча болх беш волча хІара сага сих цо къахьегача дакъа лацарга хьежжа 8 эзар сомагара 13 эзар сомага кхаччалца. Арендаторашка «Путь к коммунизму» яхача колхоза 630 гектар лаьттеи «Серноводский» совхоза 1250 бежани да. АрендагІа иштта лаьтта, доахан дІателача боахамашта пайда боал. Цар арендатораш Іалашбу керттерча производственни средствашца. АрендагІа лаьттеи хьайбаши дІалуча боахамо теркалду царех шийна дикагІа пайда мишта баргба: ше уж леладича е арендагІа дІаделча. Лаьттан, техникан, доахана тІера йоккха процент дала деззаше запасной оатхалех, удобренеех, дІадувча гих, иштта кхыдарех боккха мах бала беззаше, арендатора пайда боал. Къахьегам дика вІаштІехьбаьккха, средстваш кхом беш дІайохийташ, шийн лоІаме материально-технически средстваш лелаеш арендатора вІаштІехьдоал кІезигагІа хІама дІа а додаш продукци шозза а кхозза а дукхагІа яккха. Сунженскерча укх масалас из хьа а хьокх.

Хий ца дуллача лаьтта дІадахача шера дика хьувкъабир мукх. Моша йоллаш хьекха хьажкІаш. йол кийчйир Іанна яа, аьхки хаддаьза моша доакъар лоаттадир сиргІилгашта. Из хІама карагІдаьлар механизаторашта Мурзиев Руслана, Зангиев Жабраила, Гайворонскийгіар Сергейнеи Петрах. Хашагульгов Заьуддина кулгал а деш.

Дас санна вІаштІехьдаьккхад доахан кхоабилга. Аренда йолаялехьа укхаза кІезига тІакхетар бежана кхабарах дулх, хІаьта тІакхетача дулхага дІадодар дукха хулар. Дорстадаь доахан дІачулора квартал чакхйоалаш е ах шу, шу чакхдоалаш. Иштта уж дІачулуча зе даланза Іацар. Бежан ше да деза дегІ далехьа е тоаденна даьнна дукха хьa яьннача тІехьагІа дІачулуш нийслора. Иштта а вешта а зе хулар.

Арендас тоадир коллективанеи администрацеиеи юкъера гІулакхаш. Арендатора шийна хов бежан маца а мишта а дІачудала деза. Цун бе доал договор, цунна лакхера а улувра а цхьаккха указанеш эшац, цо кхоачаш а ергьяц. Цо шийна пайдан дар мара дергдац, тІакхя цо арендагІа хІама хьанийцача боахама а пайда хул. Цу тайппара, деррига а ший моттиге дІаотт. Иштта масала, дІадахача шера арендатораша «Серноводский» совхозагара хьаийцар 1200 бежан. Царех 200 геттара гІелденна дар. Уж гІелденнараш цу сахьате чІоаггІа кхаба чуоттадир. Бетта, шин бетта иштта кхаьбар. Цу тайпара гІелденна хинна уж хила ма доаггІара меттаоттанзар. Гучадаьлар мел дукха кхоабе а кхы уж дарстаргдоацилга, цудухьа царга пайда боацаш доакъар ца данйитар духьа дулха дІаделар уж. Из нийса даь хІама дар. Бакъда аренда хиннаецаре пайда ца боалаш доакъар а дуаш дІалаттаргдар уж доахан, хІана аьлча иштта хІама дара цхьаннегара, шиннегара мукъабехаш лела везар. Укхаза дас шийна пайдане дар дир цхьаннега а хетта ца дезаш.

Арендни коллективе хилац пайданеи пайдане боацаши яхаш бекъаш бола болх. МоллагІа а болх пайда боалаш хила боагІа цига. Цун хІара члена йиш хул ший дезал Іалашбе а цІа де е кхыдола хІама эца рузкъа Іоаде а. ХІаьта цхьан сезонагІа машина эццал хІама а кхоач.

Масала, хьэзцаргба вай ГайворонскийгІар дезал. Кхы башха хьалдаьнна хІама доацаш бар уж, кхыбараш а санна. Аьхки массаза а Гайворонский Петра механизатор волаш болх бора. Іай доккха алапи хилапар. Арендни коллективе веча кхыча ший вовкъосташа дер де волавелар Петр а. Аьхки лаьтта оахар, культураш дІаювра, хьувкъам чуэцар, хІаьта Іай доахана муж кийчбеш хулар. Хьалха цу балхах непигаш мара лацар. ХІаьта дукха йоайора концентраташ.

ХІанз Гайворонске кийчбаь муж бу бежан бод совсаш санна тоалу, дийнахьбус килограмм дулх тІакхет. Ше къахьегаш хьахулачоа а доагІача алапена а раьза ва Петр.

Аренда иштта Сунженски района а республика а дерригача боахамашка дегІайоалайоре боккха пайда баргбар, из хьалхадоах вахаро, цунга гІолла мара кхыбола никъ бац кхачан продукташ алсамъяхара.

Л. ВИКТОРОВА.

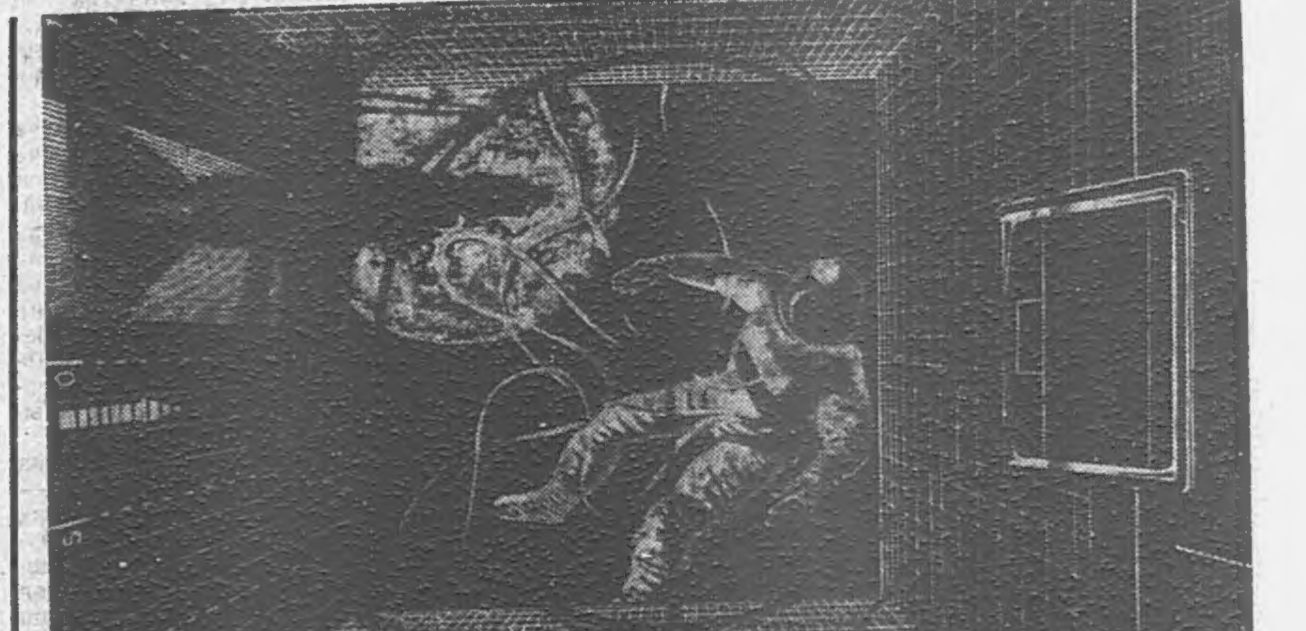

КПСС ОБКОМЕ

Селхан КПСС Нохч-ГІалгІай обкоме хилар республика лоаман районашка Іаламо даь зенаш дІадахара хетаяь совещани. Из хьайийлар парте обкома секретара Е. В. Тумсоева.

Цу районашка долча хьалех лаьца информаци йир НГІАССР Министрий Совета председатела М. А. Керимова. Цо дийцар республике Іаламо даьча хатарах зе хиннача наха гІо-новкъостал дара баьча боккхача балхах лаьца. Къаьстта теркам тІабахийтар цо цу балха даькъе цхьаццайолча министерствайи ведомствайи долча кхоачамбоацарашта.

Дувца оттадаьча дешаех шоашта хетараш дийцар КПСС обкома зе хиннача районашта гІо-новкъостал дар духьа вІашагІъехкача группай кулгалхоша. Хатар хиннача наха хьожадаь дола ссудаш, гІишлон материалаш, дохадаьча цІеноех хьожадаь дола страховой выплаташ ма хула сихагІа наха дІадала дезалга массане а белгалдаьккхар. Цу зоне быта, торговле, унахцІено лораяра гІулакхаш дикагІа тоадара а.

Коммунистий бехктокхам айбеш

ДІадахача пІаьраска дийнахьа КПСС обкоме хилар КПСС горкомашка, райкомашка, парте райкомий бокъонаш еннача парткомашка йолча парткомиссей председателий совещани. Из хьайийллар КПСС обкома секретара В. А. Алехина. Партийни комиссей балха а КПСС ЦК йолча партийни тІахьожама Комитета рекомендацешка хьежжа цар беча балха хьинар айдара а дешаех дувцаш къамаьл дир КПСС обкоме йолча партийни тІахьожама комиссе председатела Н. М. Чижа.

Совещане доакъошхоша дийцар партийни тІахьожам вІаштІехьбаккхара даькъера дола проблемни дешаш, цхьайола предложенеш йир цу балха тІа долаш дола кхоачамбоацараш дІадахаран из тоабаран, цун формаши методаши эргаяхара хьакъехьа. Демократизацин шерра гласности дІахо дегІакхувлара хьалашка партийни дисциплина чІоагІъяра, чурчапартийни вахара цхьадола хІанз кхоачашдеш дола дешаш дийцар.

Совещане итогаш КПСС обкома секретара В. А. Алехина йир. Уставной дІадехараш коммунисташа цІенхашта кхоачашдара тІехьа лоаттабу партийни тІахьожам чІоагІбара, общество парте членний моральни а идеологически а лидерство гІулакхаца Іалашъяра тІехьара дІадехилга айдара даькъе хьадда декхараш оттадир цо совещане доакъошхошта хьалхашка. Партийни а пачхьалкхен а дисциплина телхаерашца тІагІертта къовсам лоаттабе, нравственни нормаш телхаелга ирра а ший ханнахьа а теркалде тІахьийхар цо партийни комиссей председателаш.

Дешаш ба идеологически бІухой

КПСС обкома марксизма-ленинизма университете чакхъяьннай заочни отделене деша багІача республика юрта районашкара ладувгІаращца яь йола занятеш. Феврале — марте а апрела хьалхарча деношка а чакхъяьккхай пхи сесси, хІараяр бархІ - бархІ дийнахьа а еш. Цига дешаш хилар партийни строительства а политически агитаци вІаштІехьъяккхара а дешаш, мохк социально-экономически дегІаккхувлара проблемаш, иштта кхыдола дешаш кІоаргга а массе оагІорахьара а Іомаде ловш хинна партийни, советски, профсоюзийн комсомольскии болхлой, хьехархой, халкъа боахама специалисташ.

Массане хьашт а долаш дийцар занятешка перестройкеи гласностеи хьалашка политически агитаци вІаштІехьъяккхара чулоацамах, цун формаехи методехи.

ЛадувгІарий теркам лоархІаме тІаозаш хилар наха хьалхашка къамаьл дара психолого-идеологически логически лардаш, мотт а стиль а, агитатора, политинформатора деча къамаьла техника эргайоаккхилга, иштта уж санна йола «Наха хьалхашка къамаьл дара говзал» яхача курса кхыйола темаш.

Занятешка ладувгІарий хьинар айдара, Іомаеча проблемашцара цар хьашт айдалара, тохкаш йолча темай чулоацамо даь ца Іеш, гІо даьд иштта лекцешцеи семинарашцеи цхьана практически занятеш, диспуташ, гІулакхашцара ловзараш, конференцеш, дискуссеш яро а.

Дешара курсехи проблемаехи йола зачеташи экзамена ши дІаеннай ладувгІараша, толаме чакхдаьккхад марксизма-ленинизма университете дешара ши шу, партийни дешара системе лакхера политически образовани хиларах дола дипломаш хьайийцад. Выпускникашца хиннача вІашагІкхетаре дакъа а лаьцар къамаьл а дир КПСС обкома идеологически отдела заведующе хьалхарча заместитела Л. П. Кизиловас.

В. АХМАТУКАЕВ,
КПСС обкома марксизма-ленинизма университета проректор.

ЛА ЙИШ ЙОАЦА ГІУЛАКХАШ

Ростов — Баку яхача наькъа йисте Яндарена ІотІаоттача аьрда оагІорахьа гуш я Назрановски района совхоз-техникума контора. Цигара кІеззига ІоэгІаваьлча я цу боахама шурий-товарни ферма а. Хьалха конторе долх тхо. Ший кабинете ва совхоза керттера экономист М. С. Лолахоев.

— Мишта кхоачашду шоай декхараш совхоза хайбаш леладераша? — аьнна аз даьча хаттара жоп луш цо аьлар:

— Пачхаьхалкхен планаш кхоачаш ца йича, кеп увттаеш, кхоачамбоацараш къайла кхихьа ха дІаяьннай. ХІанз парте, перестройко керттера вайгара дІадехар да, кхоачамбоацараш къайла а ца кхухьаш, долаш дар долчча тайпара дувцар. Шурий-товарни ферме 863 бежан да, 163 бетташ етт а болаш. Цул совгІа 700 Іаса а да. Соахка пачхаьхалкхенга шура йохкара план 450 тонн яр. Юртарча нахагара ийцача 75 тонн шурий новкъосталца халла кхоачашйир из. Бакъда, план 60 тонн йолаш, дулх 98 тонн дІаделар пачхаьхалкхенга. ХІаьта цу шера 50 бежан унах делар тха. Из бахьан долаш, совхоза 42 эзар сом зе хилар.

— Фу бахьан долаш нийсденнад уж кхоачамбоацараш?

— Цун бахьанаш дуккха да, — йоах Лолахоева. — Цкъа дале, сога хаьттача керттера дар да цамогаш дола доахан оаха леладар. ШозлагІа дале, племенной болх ферме лерттІа дІацабахьар, бетташ 272 етт хила безача, ер шу долалуш 163 етт мара хиланзар. Иштта во болх беш я ветеринарни служба а.

Из къамаьл деш тхо дагІаш, цІаьхха чувоал лакхарча дегІара цхьа къонах. Из ва шурий-товарни ферма заведующи Часыгов, Іаьла. ДІа-юха къамаьл дича гучадаьлар, фермана цо кулгалду цхьа шу а доацилга. Бакъда, цу юкъа фермера гІулакхаш кІеззига тоаденнад, шура хІара Іаттагара дукхагІа йоаккх. Дале а, кхоачамбоацараш дуккха дукхагІа да.

Ферме долх тхо. Сецца дийлхача догІо хотта баьккха, тІаьда яр ара. Ферма коа чувоаллаш лаьрххІа дезинфекци яра баьккха кІоаг ба. Цига хила еза опилкаш йоацаш яр. КІоаг хьалбизза бІеха хий латтар. Гонга кхоачача хоттала ара латтар доахан. ХІаьтта хьаена силос яр царна хьалхашка хьаьшка уллаш. БІехеи тІаьдеи яр хьайбай помещенешка.

— 1982 шера цамогаш дола доахан, цхьа бежан ца дуташ пачхаьхалкхенна дулха дІаделар оаха. Царна когаметта Ставропольски, Краснодарски краяшкара дикача фух дола къона доахан доаладаь эргаяьккхаяр ферма, — йоах Часыгов Іаьлас. — Бакъда, ветеринарни службо лерттІа укх коа болх ца барах, уж доахан а цамогаш хилар дукха ха яладехьа.

Ветеринарни Іилмо дІадеххача тайпара цамогаш дараш хиннача могаш дараш дІаоттадалехьа лазар ца даржийтара гІулакх чакхдоаккхаш эггара хьалха де дезар да. хьаІайна шурдаьна кхо юхе хІама ца юташ коара дІаэрадаккхар, хьайбаш латтача помещенешка чухьа а арахьа а лерттІа кІира тохар. 50 см лаьтта Іочубаа беза молхаш еш кийчбаь маркхал. Нагахьа санна иштта кІоарга из чу ца боде, туберкулезни палочкаш дийна хургья. Цу дерригнех дика кхеташ ва совхоз-техникума керттера ветеринарни лор Ужахов Мухьмад. Цхьабакъда, цхьан хана керда унахцІена доахан цига доаладеш уж гІулакхаш цо хІана даьдац кхетаде хала да.

Укх шера цамогаш дола доахан леладе ахканарча лагерашка дІадигача, юха гурахьа ферме хьа а ца доаладеш пачхаьхалкхенна дулха дІадала лаьрхІад боахаме. Царна когаметта хьадоаладе дага ба, дикача фух дола къона доахан. Шеко а йоацаш дииза даргдоаца дика гІулакх да цар де лерхІар.

М. ЧАХКИЕВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота нов. Е. В. Тумсоевна ялларах дола

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Дукхача шерашка республика партийни органашка беркате болх барах, юкъарча вахаре хьинаре дакъа лацарах Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Тумсоев Евгений Вахаевича — КПСС Нохч-ГІалгІай обкома секретара.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный,
1989 шу, 7 апрель.

Хатар массане юкъа да

Союзний обкома заседаней зале ворхІлагІча апреле хилар пресс-конференци. Из хьайийллар облсовпрофа секретара Пугоева Жабраила Марема. Стихийни хатарах — НГІАССР кхаь районе хиннача токхамаша даьча зенах а зе хиннача бахача наха гІо дара профсоюзни организацеша чакхдоахача гІулакхаша луш болча пайдах а — дар цига хинна къамаьл.

Ала деза, наха хинна хатар, царна тІакхаьча бала теркал ца беш, цох дог ца лазаш цхьаккха саг ца висалга. Наха хиннача цу хьовзамах профсоюзни органаша мел чІоагІа сагото ю, этта хьал тоадара цар чакхдоаха гІулакхаш малагІаш да къаьгга хьагойташ дар отраслеви обкомий председателаша Минтуева, Батаева, Калугина, агропрома Союза обкома викала Чагаева, «Курортстроя» председатела Мадагова, кхычар даь къамаьлаш. Иштта, масала, гІишлонхой профсоюза обкомо «Лоаман фо» яха ший доалахьара пионерски лагерь кийч а яь, цига баха Іоховшабаьб Лаха Варанда яхача юртара шоай вахарах беха нах.

ХІаьта кийчо-м цІенхашта е езаш ма хиннайий цига, хІана аьлча, чу саг воацаш бІаьрччача Іан замалахьа лаьтта къаьна, тишъенна йола лагера корпусаш тІунал йолаш, ладар чуухаш яр, цудухьа катехха ремонт е йийзар царна. Цул тІехьагІа «буржуйка» оала аьшках яь пишкаш оттайир хІара цІагІа, лесникаш оарцагІ а баьха доагаде дахча Іалашдир.

Цул совгІа, коллективаша цхьана яьча ваІадагІа цхьаьцца — шишша мукъача деношка болх а баь шоаш даьккха ахча хатар хиннарашта гІо дара дІадала лаьрхІад гІишлонхоша.

«Чеченингушстрой» объединене коллективо дечох дийцар цун вІашагІтехача профкома председатела Даниловас. Массане а санна материальни гІо дарал совгІа, хатар хиннарашта фусамаш хьалъяра новкъостал де укхаза вІашагІъеллай гІишлонхой отряд, иштта хьабелгалъяьккхай вахарах бехараш баха чуховшабергболча фусамашта а общественни помещенешта а проектировани ергІола архитектор Беркович керте латта проектни группа а.

Дукха гІулакхаш белгал а даьхад, царех цхьадараш кхоачаш а даьд химикий, мехкдаьттахимикий, мехкдаьттахой коллективаша. Батаева белгал ма даккхара, шоай доалахьарча пионерски лагере мел эша кийчо яьй цар. Фусам йоацаш бисараш тІаэцара кийча я 10 корпус — массанахьа дІаувттадаьд менгеш, Іалашъяьй газ, мала хий, кхы мел эшар. Батаева белгал ма даккхара, хатар хиннарашта юкъе кІезига дац тІа да воацаш диса бой, инвалидий дезалаш. Цар шоай низаш дІакхоачаргдац шоашта фусамаш хьалъе, цудухьа катехха, гаьна ца доахаш къоастаде деза уж дезалаш къаьст - къаьстача квартиращца Іалашбара дош.

Хатар хиннача шоай коллегий чІоагІа йоакхо еш ба мехкдаьттахой. ХІанзле эша гІо даьд Ножай-Юртарча мехкдаьттахой 95 дезала. Цкъарчоа Новогрозне дІабигаб уж шоай гаргара нах болча, хІаьта царна лаьтта хьа ма деллинге а цу тІа цІенош хьалделга шийна дІатІанийпад «Грознефть» объединене.

ВогІа да МагІалбике этта хьал — къаьнарча городера шаьрача моттиге ІокІалбаха беза 108 дезал. ХІаьта цу гІулакха эша хьалаш а хетаргахьа долаш дар — дІадахача шера йиьлагІча квартале 100 квартира йола цІа эксплуатаце дІадала дезаш бар ПМК-105 гІишлонхой (кхозлагІа вІаштта тІехьайоаккхаш я цун ха), цхьабакъда, из хІанз а даь даьннадац, из дІа маца лургда сага ховш а дац гІишлонхошкара цІенхашта из хьадеха могаш а саг вац.

Эттача хьала шоаш чІоагІа уйла елгах а дувцаш, хатар хиннарашта гІо дара деррига мел эша гІулакхаш чакхдаха шоаш кийча хилар белгалдаьккхар къамаьл мел даьраша.

А. УЛАЕВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Госплане

Вай республике шерра ювцаш я «Союзни республикашка, цар суверенни бокъонаш, самоуправлени, самофинансировани шеръяра ларда тІа экономиканеи социальни сферанеи кулгалдеча перестройка яра юкъарча принципий» проект. Цу даькъе республике беш болча балхах дола дош дийцар укх деношка НГІАССР Госплане хиннача совещане. Совещане къамаьлаш дир республика финансай министра П. И. Голещихина, Госбанкий управляюще А. А. Вартанова, Гостелерадио комитета председатела Ю. В. Мареченкова, КПСС Грозненски горкома шоллагІча секретара М. Э. Баймурадова, статистика республикански управлене начальника П. А. Гребенщикова, кхычар.

ГІулакхаш дара сфера предприятешии организацеши гармоничной сбалансированной дегІайоалаяра экономически хьалаш Іалашделга, белгалдаьккхар совещане, кердача тайпара къахьегама коллективаша Советски Іаьдала исполнительни органашца цхьана гІулакхаш леладе дезаш хІама хилар. Территориальни хозрасчета элементаш балха юкъейоалаярои моттигерча Советий бокъонаш шеръярои эшаш йола таронаш хьаю къаьст - къаьстача территорей вахара боарам сихагІа дегІабоалабара.

Совещане балха итогаш йир республика Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела, Госплана председатела А. А. Мальсагова. Цо белгалдаьккхар, «Юкъарча принципий...» проект ювцара болх дІахо боаржабе безаш хилар. ЧІоагІа теркам тІабахийта беррига гражданаша, советски а боахама а органий специалисташа болхлоша проект Іомайича, шоай предложенеши замечанеши юкъейихьача бакъахьа хургда. Уж теркалъергья Российски Федераце а Нохч-ГІалгІай АССР а доаггІаш дола документ кийчдеши тІаэцаши.

Замечанеши предложенеши хьаяхкийта еза укх адресагІа: 364904, г. Грозный, Победа проспект, 23, НГІАССР Госплан.

Социальни сферашта—профсоюзий йоакхо

Ворда хІанз а латтачара меттахьа йоалаш яц

«Сердало» газета хьамсара редакци! ГІулакхаш чІоагІа воча хьале хилар бахьан долаш язду аз шуга. Шоана ма харра, Малгобекски район республика столицана гаьна я, хІаьта цига бахаш бола нах, шоаш хийрабаьхача санна хеташ ба. Из дац Грознера МагІалбике кхаччалца 100 километр я аьнна...

Деррига фуд аьлча, тха районе бахаш бола къахьегамхой — бурувдеттараш, мехкдаьтта доахараш, ахархой, хьайбаш леладераш — долчча бесса аьлча, центрах хоадабича санна болга да. Районе бахаш бола нах республика телецентро хьокхаш йолча телепередачашка хьажа йиш йолаш бац. Телевизораша Орджоникидзерен Москверен хьокхаш йола передачаш дика хьалоац, хІаьта республика столицера яраш хьа а лацац, хьокха а хьокхац. Фу хила мег из дош къоастадара духьале ёш, аьнна, хета тарлу (амма, из иштта долаш-м да). Бетта тІа а Венера тІа а долхаш долча, лаьттагІа итташ эзараш метр бурув тохача вайна ретранслятор хьалъяра гІулакх чІоагІа чоалхане йола технически проблема хинна дІаьттар.

Хьал укх деношка кхы а телхар. Газеташи, журналаши тхо долча, дикка тІехьа а дисе, кхоач. Укх деношка Іавайна ма харра, республике цхьаццайолча районашка Іаламо давча хатаро бахача наха доккха зенаш даьд. ХІаьта тхо долча долаш дола хьал а дац да веларгволаш. Тхона дика хов, тхо а кхыбараш санна, Іаьдало гІо-новкъостал доацаш дутаргдоацилга. ХІаьта, Іаламо даьча хатаро хинна зенаш дІадахара фу ду, малагІа гІо-новкъостал даьд хатар хиннача наха — цу хаттарашта луш жоп дац. ХІаьта «хатар хиннача наьха гІо-новкъосталга догдоахилга дац, мехкдаьтта кхоачалуш латтандаь цхьанне а МагІалбике бахача наьха бала а бац» яхаш, хабараш арадоах. ХІаьта, из шедар хьахнина да аьнна хет сона республика вахарахи, цун толамехи, проблемаехи, карагІдавннарехи, дннза дисарехи баькъйола информаци йоацандаь.

Мел дикагІен аттагІен дар из чІоагІа эшаш йола информаци, наха дувцарах а доацаш, телевидене гІолла хайча, йиійцача.

МагІалбике бахаш болча мехкдаьттахой, ахархой, хьайбаш леладерий, механизаторий, цІерагІа из проблема къоастайр дехар деш, язду аз».

Цу тайпара письмо дайтар тхога юртбоахама болхлой профсоюза Малгобекски райкома председатела Т. Темирхановас. ХІаьта, цу тайпара письмош хьалхагІа а дукха ахийтад тхога.

Дукха кІезигагІа яздац цу тайпара письмош Малгобекски горкома, горисполкома, республика партийниц советски органий, республикански телевидени, Хаит Абрам Захаровича кулгалдеш йолча Нохч-ГІалгІай бувзама управлене цІерагІа.

МагІалбике бахача телехьажархоша озаш бола бала газета дешархоша дикагІа кхетабергболаш, 5—6 шу хьалхагІа хиннараш дагадохийтаргда вай, вешта аьлча, 1983 шерага юхадерзаргда вай. Цу хана цига бахаш хинна бола телехьажархой, кхычарга хьежача, эггара бІаьхий болчарех бар, телевизионни программаех иштта ала йиш яле. Хьалхара канал — Москва, кхостайир переключатель — Грозни, цІаькхазза — Орджоникидзе. Къаьгган дикен гуш яр Ставрополь, Минеральные Воды яхача городашкара хьокхаш хинна передачаш.

Технически прогресс цхьан метте латташ яц. Малгобекски районе хьокхаш йола передачаш «смотрибельни» хилийтар духьа бувзама управлене болхлоша МагІалбике хиннача ретранслятора реконструкци йир. Болх ханал хьалха баь чакхбаьккхар, лакхе латтача организацешка болх баь баьнналга хоам а баь сайцар. ХІаьта наьха телевизорий экранаш... яйра. Хета тарлу, технически прогресс яхилга фуд ца ховш уж яйнай, аьнна. Е «геттара дика» болча бувзама управлене специалисташа цаІ даь хила тарлу.

Кхыча бесса аьлча, 1983 шера денз доладелар из туржаІ. МагІалбике бахаш барош шоаш дІадехаш долчун тІера а ца боалаш, инстанцешка када болабелар. Шеддар дика хургда, оаша приставкаш эце а, шийн белггала конструкци йола антеннаш оттайой а яхаш. А. З. Хаита кулг яздаь йола отпискаш шоай ханнахьа эц малгобекцаша (КПСС Малгобекски горкоме цу тайпарча антеннай схемаш йолаш я).

Грознера хьокхаш йолча передачашка сатувсаш болча МагІалбикерча наха уж хьехамаш дег тІара тІанийцё, кхоачашду. Амма ворда шё хиннача я, хувцаденна хІама дац — хІанз а тІехьа республика столицера хьокхаш йола передачаш дІакхачац МагІалбике, управлене специалисташа а технически прогрессо а кхыдар дувце а.

Технически оагІо сенна ювц вай, из дика хилар — бувзама инженерий гІулакх да, цар дег-цІена шоай служебни декхараш кхоачашдарга хьежжа дика хургья техника а. Цецвоаккхаш кхыдар да. Укх массехк шера шоай балха долаш дола кхоачамбоацараш дІадаха магац бувзама управлене болхлошта. Массаза Хаит, шоай балха тІа вІаштІехьдаьннача толамех дийце, долаш долча кхоачамбоацарех дувца волалу, уж дІадоахаргхиларах массава теша а веш. Цу тайпара масалаш дукха да...

Цхьаццадолчарех лаьца дувцаргда вай... Укх шера хьалхарча квартале бувзама управленес Грозненски телевидени студе теха хинна 8000 сом гІод тенхар. Царех 6758 сом — технически бахьанех ретрансляторош соцаярахи, 1000 сом гаргга шоаш беча балха тІа брак ярахи, 190 сом — телевизионщикашца цхьана шоай станцешка а баха, цар беш бола болх ца тахкарахи.

ХІаьта, дуккха эттагІа деций паччахьалкхен кнса чура цкъа луш 10 сом дІаделча, 100—200 километр гаьна, навкъаш доацача тІолла, моллагІа цхьа оатхал тоаяр духьа ваха лелачул?

Къаьстта белгалдаьккха ала ловра сона радиорелейни линешта йолча телевизионни ретрансляторех лаьца. Вай республикаэ йокха еце а, цун территоре тІа уж дукха я — цаІаш связисташа гІулакх деши, вожаш автоматически. 1976 шера уж арендагІа эцарах оттадаь хинна договор цу хана денз хувцанза да. ХІаьта, цу договора тІа кхоачамбоацараши гІалаташи дукха да — уж долга дика ховш болча связисташа «дика пайда» эц шоаш ца беча балхах.

Масала, моллагІча цхьан ретрансляторо 100 дийнахьа брак йолаш болх баь бале а, цох боагІаш бола бизза махи, цул совгІа аренда ярах луш болча наьха 50 проценти эцаргья управленес. Кхетадирий оаш? БІаь дийнахьа брак йолаш болх баьча связисташа арендни бизза мах а нийце. 10 дийнахьа ца деш дисачох гІод токх.

Связистий балха долча кхоачамбоацарех лаьца дукха а дувца йиш я. амма шоай гІалаташи, кхоачамбоацараши царна шоашта дикагІа довз.

Телехьажархоша, цу даькъе МагІалбике бахараша а, шоай письмошка увттадеча хаттарашта юкъе керттера ши хаттар оттаду.

Хьалхара хаттар — республика столицера хьокхаш йолча передачашка хьажа таро маца хургья, боагІача бoараме болх бе маца йолалургья ретрансляторош?

ШоллагІа дола хаттар — маца йоагІаргья бувзама управлене болхлоша, кортен—коги боаца отпискаш ютаргйола ха?

Уж ши хаттар оаха а ду производственно — технически бувзама управлене кертте латташ волча Абрам Захарович Хаитага дукха гаьна а ца доаккхаш, цо жоп даларга дог а доахаш.

А. САДУЛАЕВ.

Боккха толам

Укх тІеххьарча массехк шера Малгобекски районера «Кавказ» цІи йолча совхозе болх беш волча гІорваьннача жа леладерхочо Муцагов Геланес даьха толамаш тамаш а яйташ, нах цец а боахаш да. Цун балха опытах лаьца дуккхаза дийцад оаха газет дешараштa. Тахан а цун толамех дувцаргда.

ЦХЬАЙТТАЛАГІЧА пятилетка тІеххьарча шера Муцагов Гелани керте латтача бригада вІаштІехьдаьлар хІара бІаь жийна тІехьара 170 Іаьхар хьакъоастабе. Иштта лакха боарам болаш болх бе хІанз укх сахьате вай республике цхьаккха жа леладерхочун вІаштІехьдаьннадац.

— Со а, тха совхозера специалисташ а цхьан юкъа ца тешаш хилар цох, — яхаш, дувц совхоза директора Султыгов Мухьмада. — Цхьаннена тІехьа шоллагІъяр йолаш, каст-каста комиссеш из гІулакх тахка йолаелар. ХІаьта, бакъдар харц де хала да. Селла тохкамаш дича, бІаь жийно 170 Іаьхар баь хилари. дийна долаш уж шоай исаноех дІакъоастадаь хилари бакъхилар.

Дувцар Геланe шийн Іоахарий тІатехад, цун дас, Кадыра, новкъостал а ду цунна, яхаш. Из дІадаьлча а, Кадыра бригаде хинна хьокхамаш а лакха дар. ХІаьта Гелане шийн жийнаша баь хинна шишша Іавхар а шоай ноаношта тІехьа бар. Тахка баьхкараша, цецбаьнна, кулгаш дІа-юха дахийттача латтийсар. ХІаьта Гелани велакъежар.

Мичча бесса уж гІулакхаш хиннадале а, ХІ-ча пятилетка Муцагова бригадас планал совгІа паччахьалкхенна 985 Іаьхар балар. Жена тІера доккхача тхан план тІеххоачашйир. ХІара шера хьахулаш бола пайда 30 эзар сомал тІехбаьлар.

— Керттера дар фуд — бІаргагушшехьа тоаделар кхыча жа леладеча бригадашкара гІулакх, — дувц М. Султыгова. — ХІ-ча пятилетка тІеххьарча шера ерригача совхозе тха вІаштІехьдаьлар 117 Іаьхар, дийна а болаш, хІара бІаь жийна тІехьара хьакъоастабе. Совхоза низ кхаьчар паччахьалкхенна дулхи тхаи дІадалара план тІеххоачашъе.

ХІІ пятилетке а Гелане шийна хьатІалаьцар доккхий декхараш, социалистически яхье ваьлар из шийн наьнавешийца. Социалистически Къахьегама Турпал волча Бахмадов Мадеца, Наурски района Ленина цІерагІча колхоза вокхагІа волча чабанаца, Социалистически Къахьегама Турпал волча Хамидов Эльмурзаца, «Шелковский» яхача госплемзавода эггара къаьнагІа волча, НГІАССР жа леладерашта юкъе эггара хьалха Социалистически Къахьегама Турпал хинна волча Эсмухамбетов Наурдеца.

МУЦАГОВ Гелани волча каст-каста хьаьший аха баьлар. Ала доагІа, уж ухар опыт хьаэца. Ца тешараш, ца а хойташ, цІаьхха боагІар. Царех цхьанне, «Гребенский» совхоза жа Іуно Дадаев Кюре дари дир:

— Тхо даьхкадар Муцагов Гелани бакъвац мотташ, лаца гІертар. Гелане леладер бІаргадайча, тийшар: вай массавар иззамо болх бе Іомавала веза, цун санна лакха хьокхамаш а долаш.

Мичча бесса дийцача а — къайле йоацаш да уж дешаш. ТІатохаргда вай — цхьабараш цунах хьогаш ба. Шийх дегабуам байтаргбоацаш, Гелане дехар дир шийн даьга цхьа Іул цІунтойи, шийн вешийга, Рамазанага, кой Іулли дІаэца аьнна. Совхоза директор М. Султыгов, парткома секретарь А. Герасименко, зоотехник Н. Мезин раьза хилар цу гІулакха.

Къахьегамга хьежжа ду сий а... Муцагов Гелане кулгал деча бригадах тиллар КПСС ХХVІІ съезда сийдола цІи. Из — дукха декхараш тІадохкаш хІама да. ХІІ-ча пятилетка хьалхарча шера бІаьстан юххье жерч шийн ханнахьа цахкар чакхдахарал совгІа. Гелане вІаштІехьдаьлар социалистически декхарий бустама белгало лакхъе.

— КІана дохкийт оаш жерч бІавсти сов хьалха?— Геланега хаьттар оаха: — 25 феврале денз 10 марте кхаччалца шийла ма йий. Шийла хул бус а дийнахьа а.

— Из бакъда. Амма, тхона новкъа яц из, — жоп делар Гелане.—Цул совгІа, тха вІаштІехьдоал дахкаш дола жерч Іай дахкийта а. Вешта аьлча, кхы а шийлагІча хана. Диза дола Іоахарий, екъача метте леладеш хилча, шелалах башха кхераш хилац.

Ховш да, искусственни осеменени 1 октябрь хьатІакхачалехьа йича, хІара цхьан жено 2 — 3 Іаьхар белга. Из хІанад аьлча, из ха хьатІакхоачача хана жа дерста а унахцІена а низ болаш а да. 1 октябрь дІабаьнначул тІехьагІа а йиш хул уж сийнача баьца тІа дажийта. Хьалха даь Іоахарий низ болаш а, унахцІена а хул, царна тІера тха сихагІа дІаьх а лу. Буц хьалтІайоаллашехьа, уж Іоахарий кийча хул баьца тІа дажа, цу чам болча баьцо Іоахарий сихха дуза а ду, тоа а ду. Цу хана царна новкъа бац малх а. Хьалха даьча Іоахараша

177 Іаьхар

лаьтта дуаш хилац, царна кхоачам хиллал я цу хана тІаьнна буц.

Из хьал хилац бІаьстен юхьенцеи бІаьстен юхь кхоачалушши даьча Іоахараштa. Уж онда далалехьа; июнь бетта буц ІажагІъяла йолалу. Царна тІера тха а лоацига хул, май бетта малх бІайхагІа ба. Цудухьа Іоахараша дика дегІ дахьац. Цкъаза цамогаш а хиле, дов.

ХІІ-ЧА ПЯТИЛЕТКА шоллагІча шера Муцагов Гелане Іан замалахьа 14 дийнахьа дехка далийтар шийн Іул. Юкъера лаьрхІача, хІара бІаь жийна тІехьара 173 Іаьхар хьакъоастабеш уж ноаноех къоастадалцца ца дойташ. Тха даккхара план 160 процент кхоачаш а еш.

Айделар совхозера хьокхамаш а, юкъера лаьрхІача, хІара 100 жийна тІехьа 125,8 Іаьхар кхе а беш. Жа леладеш йола ферма пайда беш а, рентабельни а хилар. Исаев Ризвана кулгалдеш йолча бригадан, шийн лоалахочун а балха хьакъехьа хьехархочун а масалга хьежжа вІаштІехьдаьлар, ца дойташ, хІара 100 жийна тІехьара 130 Іаьхар хьалкхебе. Ерригача жа леладерий бригадаша план кхоачашйир. Вознесенски жа леладерий традицеш юха дийнъялар, керда а яьлар.

Муцагов Гелане помощник, КПСС членалла кандидат вола Мутиев Дауд, Геланеи совхоза кулгалхошеи тІадилларах, бригадацара дІа а къаьста, тІехьайнсача бригаде вахар. Ше вахача хьалхарча шера цун вІаштІехьдаьлар хІара 100 жийна тІехьара 100 Іаьхар, ноаноех къоастабалцца ца болийташ, хьалкхебе.

ХІара денна дукха къахьегаш ва жа Іу. Дезо долча жега каст-каста хьажа веза, цкъаза нийслу картах уж тІехдаха дезаш. ХІаьта бонитировка е профилактически обработка еча хана? Жа Іул ах эзар совгІа ма дий. ХІаьта хІара жий кулгкара лелабе, хьалъайбе ма безий. МоллагІволча грузчика балхал халагІа ба жа Іун массазара болх.

Сона дагадера цкъа Бахмадов Маде аьнна дешаш:

— Жа дахкача ханарча хьало мо цхьаккха хІамо саг гІелвац. Ди-бийса къоаста ца луш, негадале хул цу ханара гІулакхаш. Наб е 5—10 минота мара вІаштІехьдалац.

Гелане шийн цІихезача наьна-вешийн дешаш бакъду. Цо лерхІ — Іоахарий Іодеча хана цхьаккха хІама терко йоацаш дита йиш йоацилга; Цудухьа кийчо ю цо цу гІулакха хьалххе а. Медикаменташ учета журналаш, жена тамагІа оттадеш дола басар, фатаген, иштта «летучая мышь» яха фонараш дуккха хьалхагІа эц. Кхыметтел продукташ а хьалххагІе нийце дІаоттаю — жа дахкача хана бригаде кхозза, диазза дукхагІа нах хул. Сакманщикаш дика кхаба беза.

Сакманщикаш хьаэцац вокхагІволча жа Іуно ше дика техкачул тІехьагІа мара. Цо ше уж кийчбу, жега хьажа Іомабу.

Жа дахна доладалалехьа 2 бутт хьалха денз кІезигью жерчий дийнахьарча рационацара силос, хІаьта 25 ди хьалха денз ца а луш, ютт. Цу хане а рациона кен юкъебохийт. 300 — 400 грамм ялат дийнахьа шозза лу хІара бахка безача жийна. Дуккха дукхагІа юкъейоалаю цу хана, дийнахьа шин килограммага а кхоачаш, рациона юкъера люцерна йол. Тухи хийи массаза а долаш да укхаза.

ЧІОАГІА чоалханеи халеи ба жа Іуна болх. Жа доажадеш веце, кошарача шортта де хІама корадоагІаргда, хІана аьлча жа чІоагІа цІено езаш да. МассагІа да уж де дезараш: аьлах аргІаш де, еха карт тоае, леха ца безаш, мел беза, хьабе болх ба кошаре. ХІаьта жа дахка деза, ха хьатІаэттача, хІара жий ларга беза. Тха докъадаь, дІачудала деза. Ханнахьа ча да деза, массанахьа дІаи-хьаи дийкъа, кушкаш яь, Іооттаде деза. Пенаштеи тховнаштеи кІира тоха еза. Водопровод еха моттиг нийсъелча, ше дІаваха, тоае еза.

Уж шеддар-м лоадам боацараш дар, аьнна хетадала тарлу. Амма лоадам боаццача дешаех хьахул вай дерригa вахар. Доллача хІамана ха а, къахьегам а, говзал а эш. Хьастам тохаш а шийн говзал эш.

— Дизза ди иштта дІадода, — дувц Гелане — Цул совгІа, сай боахаме а лостам ца бича балац, доахан а жа а Іунал де дезаш да. Из деррига а массаза долаш дар да. Дуккха халагІа а чоалханегІа а да цхьаццаболча конторерча болхлошцеи специалисташцеи гІулакхаш леладе.

Шийна хьалха денз дагадоаллаш долчох дувца ваьлар жа Іу. Жа Іуно доккхача алапех хьогаш дуккха нах хиннаб. Диззача шера жа Іуно нийдер аванс да — из 120 — 140 сом ахча да бетта. ХІаьта шу йистедоалача хана цо, планал совгІа Іоахарий, тха дІачудаларах, средстваш кхоярах кхы тІа луш дола ахча эц. Дикка ахча эц цо. Цо хІара доаккхача сомага мел бІаьхен халеи никъ ба ца ховраш ба хьогараш.

Массехк шера талант йолаш волча жа леладечо беш бола болх биззача боарамагІа пайда эцийташ ба. ХІІ-ча пятилетка кхоалагІча шера 550 дахкаш долча жийна тІехьа 968 Іаьхар хилийта вІаштІехьдаьлар цун. ХІаьта, из юкъера лаьрхІача, хІара бІаь жийна тІехьа 176 Іаьхар ба. ХІІ-ча пятилетка план кхоачашъяь ца Іеш, тІеххоачашъяьй. ПланагІа бригада декхарийла яр 2750 Іаьхар, хьалкхебаь, дІачубала. Бригадас хІанззе 2861 Іаьхар дІабеннаб, пхе шера лийрхІача планал дукхагІа 111 Іаьхар.

— БІарчча хьанийцача, совхоза жа леладерий коллективо лоархІаме гІа баькхаб. — дувц М. Султыгова. — 1988 шера оаха хІара бІаь жийна тІехьа 130 Іаьхар хулийташ, хьалкхедир.

МОЛЛАГІЧА таронащцеи наькъашцеи вІаштІехьдаьннадац Муцагов кулгалдеча жа леладерий бригадана шоай балха тІа даьха дола доккхий толамаш. Массава лархІа Іомавеннав, массава а продукце себестоимость лохъе гІерташ ва. Бизза дай шоаш ма хиллара, дерригне хьурмат де гІерташ ба.

— ТІадамех хи тоатолг хиле, хи тоатолгех доккха хий хул, — йоах Гелане. ТІаккха тІатох: — Кепиг доацаш сом а хилац. ХІаьта кепигаши сомаши кхо ду оаха хина, электричествана, инвентара, доакъара хьурмат дарах. Тха а эрна ца доаде гІерт тхо. Со ца аьлча валац — жа лорғаш беш бола болх чІоагІа теркам тІабахийта бе беза. аьнна. Цхьаволчо дукха тха дуташ, бе-башха доацаш, лорг. ХІаьта тха деза да. Тхо тхоаш зувш хиннадецаре, дуккха «дошо хьаьса» доацаш диса хила мегар, вешта аьлча, 1 — 2 эзар сом ахча.

Нагахь санна, Іодаь Іоахарийн, иштта жерчи ца довш дийна дусе, цу продукцега дІадодар дуккха лохагІа хул. ХІаьта Гелани шийна могар де гІерт хьайбаш довргдоацаш.

Бригаде хІанз а кхо саг ва. Мутиев Даудана меттел хьанийцар, шийн деш дар дикеи, къахьегама тІереи вола Тимофей Ивалюк, из ва ха яха саг. Шин шера Сигаури Бек-Ханацеи Муцагов Геланецеи доажадир цо жа Іул. ХІаьта хІанз цунга леладе а доажаде а дІаденнад дикача фух дола кой Іул. Бригаде хьанийцав зІамига саг — Гатаев Мохьмад. Бригада раьза я цунна. из дика жа Іу хургхиларах дог-тийша а я. Мохьмад чІоагІа раьза ва ше цу тайпарча нахаца болх беш хиларах а, бакъда, из дика кхетадеш ва цу тайпарча коллективе болх бе атта доацилга а.

Иштта жа леладераша беча балхах цар дика сий дарал совгІа, дика ахча а эц. ХІара бетта эцаш долча авансал совгІа, шу йистедоалача хана жа Іуно преми а кхы тІа луш дола ахча а эц. КІезига ахча дац из 4 — 5 эзар сом. Цул совгІа, 35—40 Іаьхар а лу (ноаноех къоастадавчул тІехьагІа), совхозо ялати баьцадаараши, эше, доакъари льготни маьхагІа дохк жа леладерашта. ХІаьта,- жа Іуна таро я ше вахача коа тІа цаІ е шиъ етт, жа, коа тІара оалхазараш леладе.

— Тха дезал базар тІа баха ца безаш, эшаш мел йолча кхачан продукташца Іалашбаь ба, — йоах Гелане. — Цул совгІа, тхоашта совъяьнна продукташ оаха паччахьалкхенга йохк. Базар тІа бода никъ бовзац тхона — оаха цигара продукташ эца а эцац, йохка а йохкац.

ХІара шера, заготовительни организацеша жа леладерий коа-карташкара 20 центнер дулхи, 400 килограмм тхаи, дуккха шуреи, фуаши нийце, дІакхухь. ХІаьта из а хоза наьха санна ганз я дезала рузкъа Іалашдара. Доккхий алапеш нийдаро таро хулийт цивилизаце деннача дуккхача дикадарех пайда эца. Дезале телевизораш, магнитофонаш, электро-бытовой прибораш, дика барзкъаш, мотоциклаш, машинаш я.

Муцагов Гелане боккха общественни болх бу. Совхоза болхлошеи МагІалбикерча городскойи Вознесенски станичнии халкъа депутатий Советашка депутаталла а, хІаьта коммунисташа—совхоза парткома, парти Малгобекски горкома бюро членалла а хержав из. Из бахьан долаш, Гелани дакъа лоацаш ва партийни организаце, депутатски комиссеша беча балха юкъе, шийн харжархошца вІашагІкхетараш хул цун...

— Эггара сона халагІдар — ха ца тоъар да, — йоах Гелане. — ХІаьта, фу дергда? Керттера дар болх ма бий. Хьай сий хьалха а тетташ, дега тоам беш, хьо президнумашка вагІе, цох хІама хургдац, ма сиха чукхетаргва, наха хьалхашкара сий а довш. Из шеддар цхьана хила деза. ЧІоагІа дика да, сол боккхагІа болча новкъосташа из дика кхетадеш хилар а, сона кхы а доккхагІа дола дукъ тІа ца лоаттадар а.

ЛАКХА хьокхамаш дола жа леладечун болх массанена гуш ба. Цун мах беш Къахьегама ЦІеча Байракха орден, ВДНХ медалаш, Ерригсоюзни социалистически яхье котваьннарг а лаьрхІа Знакаш еннай цунна. Муцагов Геланена «Нохч-ГІалгІай АССР заслуженни животновод» яха сийлен цІи а еннай.

...Муцагов Гелани къонеи низах виззаи ва. Визза волча дас санна бу цо болх. Перестройко кхы а къоаргйир цун уйлаш.

1989 шера жа дахкара кампанен итогаш е йиш я тахан. Уж тІехдика я. Оаш уйла ел — Муцагов Гелани кертте латтача бригада 565 жево 1000 Іаьхар баьб. Из дарца цо кхы доккхагІа дола толамаш даьхар социалистически яхье: хІанзчул тІехьагІа республике жа леладара рекорд хІара бІаь жийгара 177 Іаьхар болаш я. Укх шера даь Іоахарий ХІІ-ча пятилетка планал тІех да.

КарагІдаьнначох кхоачам беш вий-те жа леладер? Из хаттар дича, цо тешшаме жоп делар: «Вац. уж толамаш кхы а дикагІа хилийта таронаш йолаш я...».

М. ХАЛУХАЕВ.
З. БАТЧАЕВА сурт.

Массаза а строе

Кхачан программах дола доц вай таханарча вахара юкъмоттиге дІаэттад. «ХІама даар духьа ца а вахаш, вахар духьа хІама даа» баьлаш дале а, лерттІачей, боарамагІарчеи кхачанга гІолла мара наьха йизза унахцІено хургьяц.

Цу хьакъехьа вай партеи паччахьалкхени форумашка дуккха дийцадале а, дикагІча оагІорахьа хІанзалца, дукха хувцаденна хІама дац. Наьха хьашташа дІадеххача тайпара йола юртбоахама продукташ тоъаш яц, тикашка хІанз гуш дац кхыметтел къалха хинна дулх, кхыйола продукташ.

Къайле яц, наьха хьашташ тІеххьарча шерашка дуккха а лакхденна хилар. Цул совгІа, вай мехка вахар магоаггІара дІа ца додаш, сеца лаьттача, ахархо лаьттах къоаставаьча, лаьттан доалара ваьккхача шерех баьннача «пайдо» а, шеко йоацаш, из хьал хьадаь хилар.

Цу давкъе а, бІарчча хьанийцача, экономически даькъе а мохк халача хьале хилар дика кхета а деш, вІашагІкхийттабар Сунженски районни центрера ветеранаш дукха ха йоацаш. Цар, лаьрхІадар шоай кхетаче а яь, Кхачан программа кхоачашъеча юкъе шоашта мога дакъа лаца.

Ветеранаша шоай собране белгалдаьккхар дукха ха йоацаш хиннача КПСС ЦК мартовски Пленумо Кхачан программа кхоачашъе аьттув баргхиларах советски наьха тешам болийта хилар.

ТІагІоллара даьсса хабараш дацар ветеранаша дувцаш хиннараш. Корта болаш а кІоарга а дешаш дар цар хьехадаьраш.

Масала, тикашка иштта а кІезига хьакхоачаш дола дулх, даьтта, кхыйола юртбоахама продукташ хьалхарча даькъе ветеранашта хьежаеш я. Цхьабакъда, станица ветеранаша кхыча тайпара оттадаьд хІанз дош. Цар лаьрхІад шоай доалахьарча а кхы тІа паччахьалкхенгара хьанийцача а лаьтта юртбоахама культураш хьалкхеe, хІаьта хІара цІеннаха хьайбаш а коа тІара оалхазараш а леладе. Цу гІулакхо таро лургья ветеранашта шоаш меттел шоай дезалаш а эшшача кхачан продукташца Іалашбе.

Цул совгІа, хийла деш хІама доацаш, сагота дІахьош йолча мукъача ханах пайда а эцаргба.

Цхьабакъда, Сунженски райцентра ветеранаша моттигерча Іаьдала хьалхашка декхар оттаду ветеранашта лаьрхІа хьалуш дола лаьтташ хІара шера тайп-тайпарча моттигашкара а доацаш, шоашта йІаьххача хана тІачІоагІдаь хилда, аьнна.

Уж деррига дешаш хоадами кортеи болаш дийцар ветераний советерча лаьттах йолча комиссе председатела П. Дороднова.

Мехка эггара бехктокхамегІа йола моттиг хьатІаэттача хана массаза хьалхарча юхьиге дІанийттаб боккхагІбараш. Халкъа хьаькъал, денал, маькарло царгара хьайоагІаш майий. ХІанз а иштта шоай беладжаш тІа из дукъ хьатІа а нийца, шоашкара масал гойта гІерт ветеранаш. ХІаьта из Іалаьмате дика дагадеха хІама а нийса никъ а ба.

Массадола хІама дика зувш, бІарглокхаш болча Орджоникидзевски станица ветеранашта бала ца кхоачаш вахара цхьаккха а дакъа дац. Цудухьа чІоаггІа лоархІаме а хеташ, дийцар цар шоай собране кагирхошта патриотически, интернациональни кхетам балара, эхь, эздел, гІулакх долаш хила уж Іомабара дешаш.

— Эггара хьалха вай берашта, берий бераштa нравственни кхетам бала, сина цІенал царех йолийта еза вай. ТІаккха мара маярра бокъо хургьяц вай кхыча кагирхошта хьехамаш де,— аьлар собране къамаьл даьча Орджоникидзевски станица ветераний совета председатела, кхетама балха тІа йоккха опыт йолча В. Зиновченкова.

Вайна махарра массанахьа а вІашагІъехка я ветераний советаш, уж каст-каста вІашагІ а беттал. Цхьабакъда, ер собрани шийн тайпара яр. Дешаща а доацаш, гІулакхаца шоаш перестройка бІухой а, ханаца гІа боахалургболаш а хало тІаэттача букъ кІалъоттабе кийча а болга хьахайта гулбеннабар къоаной.

Шоаш мел дийцача дешаех хоадам боллаш йола решенеш тІа а нийцар цар, царех де дезарий ханаши доазонаши а хоададир.

Х. ГИРЕЕВА.

Директора болх—кердача тайпара

«Красный молот» завода коллективе тІехь-тІехьа дукхагІа юкъейоагІа перестройка. Дукха совещанеш ечул тІехьагІа предприяте болх тоабергбола решенеш тІанийцар. Финансови хьал тоадара никъ лаьцар. Бакъда директора планагІа дар болхлошца эйхагІа гаргатІолга. Дукха ха йоацаш директор Г. М. Мусалимов цехашка ваха хилар, къамаьл дир болхлошца.

ИНТЕРВЬЮ

— Генадий Михайлович, болхлой балха тІа болча тІаваха царца къамаьл хула сенца дувзаденна да?

— Служба дика оттаяь яле а, со волча боагІа дуккхабараш производственни, квартирни, берий бешамашка, ялешка моттигаш хилийтара дешаш дувца, дагабовла, хаттараш де. Из деррига коллективни договора тІа дІаяздаь а чІоагІдаь а доллаше деш да. Кхоачашде дезаш а да. 28 комплексни программа оттаяь яле а, текущи совещанешка хадданза дувц дешаш. Бакъда, цу дерригане а чулацац завода хьалхашка латта деррига декхараш.

Цул а совгІа, болхлошца къамаьл доагІаш хиларо цар безам совбоакх, къахьегама овсарле лакхъю, хІама бе-башха ца хета уйла эккхаю. Сага доккха да ше теркалвеш, лоархІаш хилар.

— МалагІча цехашка хинав хьо? МалагІа хаттараш дир хьога?

— Завода керттерча служба, отделий кулгалхошца, сай заместителашца цхьана со хилар шоллагІча, кхоалагІча, пхелагІча, цхьайтталагІча, шийтталагІча, кхойтталагІча цехашка. Механически цехе болхлой дукха леткъар йийттлагІча цехо лоаттаю оатхалаш во хул, яхаш. Из дувцар токара - карусельщика В. Гребенюка, токара П. В. Гудимова, бригадира Г. А. Гудушауре. Цехе шоллагІча сменагІа лампай сердал кІезига хул, столовеша болх дика бац, йоахар. ХІаьта шоатта дийнахьа столови инженерни корпуса мара йийлла хилац, яхаш дувцар. Сверловщика Б. Н. Трофимова алапех лаьца хаттараш дора, термиста А. И. Герасименкос болхлошта телаш дола балха барзкъаш дикагІа хургдолаш комиссе теркам тІабахийта беза, йоахар.

КхоалагІча сборочни цехе бригадира В. М. Осипова хадданза оатхалаш лоаттаергйолаш хІама де деза, аьнна предложени йоалайир В. Тузова. Кийчъяь яьнна машинаш дІаоттаяь лоаттае еза моттиг къоастае, доагори хьокхаш дола даьттеи чудолча складе порядок оттае еза, иштта кхыдараш де деза яхаш дувцар.

Цул совгІа, гучадаьлар коллектив кулгалхо харжа безам болаш хилар а.

КІезига хаттараш хиланзар пхелагІча цехе а. Территорега хьожача хана участка стандартни йоаца оборудовани чуйола складаш миштай хьежар.

Цул совгІа, тхона дайзар болхлошта дагадоахкараш, къувлараш. Директора юкъерча дешай хьакъехьарча заместитела В. И. Осипенкос дІаяздир болхлоша дийцараш. Цехашка ваха хиларои болхлошца вІашагІкхеташ къамаьлаш хиларои хьагучадаьккхар цхьан дийнахьа ерригача заводе чакхвала кхувргдоацилга. Цудухьа тІехьагІа графикагІа цехашка ухаргдолаш хІама де лаьрхІад.

Комисси кІезигье еза. Цунна юкъе дукха нах ба. Цудухьа соца цехашка боагІаргба директора заместитель В. И. Осипенко, керттера технолог М. Г. Аникеев, керттера энергетик Ю. И. Кузнецов, директора производства хьакъехьара заместитель Ю. В. Карцев, керттера механик В. Е. Попов, къахьегамеи алапеи отдела начальник Р. И. Мальсагов.

— Цехашка даха хьажарах лаьца малагІа гІулакхаш де лаьрхІад Іа?

— Ерача дийнахьа хилар директора болхлой тІаэцарах лаьца совещани. Протокол оттадаьд, дергдола гІулакхаш белгалдаьд, уж кхоачашдара ханаш къоастаяьй, бехктокхаме нах оттабаьб. Газетага гІолла предприяте болхлошка хоам баьб хІанз со цехашка вахача сога де хаттараш кийчде аьнна. Сона хетачоагІа, иштта болхлошца гІулакхаш леладаро царна дагалатта хІамаш дикагІа кхоачашдара, производственни гІулакхаш а коллективера микроклимат а тоаяра новкъостал, дергда.

Интервью яьр **Р. УТЕВА.**

Исторе оагIош

Кавказа проконсул

Ховш ма хиллара, 1949 шера деиз Грозне лаьтта инарала А. П. Ермолова памятник, парте Нохч - ГIалгIай обкома бюро решенегIа дIадаьккхад. Долче, дуккхача шерашка республика къахьегамхошта дагалаьттар кхоачаш хиннад. Дуккхача наха, къаьстта кагирхоша редакце ухийтача письмош тIа дехар ду паччахьа инарала, Кавказа проконсула вахарах, цун гIулакхех дувца, яхаш. Цар дехар кхоачаш а деш, тахан оаха кепатоха дIайолаю цох йола материал.

XVI-ча бIаьшерен шоллагIа дакъа доладеннача ханарча исторически документаша тешал ду Московски паччахьалкхен эггара хьалхара доттагIлен гIулакхаш Нохчий мехкаца тоссаденна хилара. Из хIама цул хьалхагIа а хиннадац ала йиш яц. Ха дIа ме йода дегIаухаш, чIоагIлуш доагIар царна юкъера гIулакхаш. ВурийтталагIча бIаьшерен деяткъалагIча шерашка Нохчийче а ГIалгIайче а Россена юкъеяхара процесс йизза чакхъяьлар. Цу исторически событе ши бIаь шу дизар 1982 шера дездир Нохч - ГIалгIай автономни республике, Москве, Союза дуккхача регионашка.

Грозне улицашка а стадионашка а чIоаггIа дездеш дар из доккха цIей, цхьабакъда, Нохч - ГIалгIайчен столица центрерча йоккха йоацача цхьан переулке нийсбала ловш бацар нах. Из яр Кавказе проконсул хиннача А. Ермолова бюст лаьтта переулок. Цунна юххе гIолла лелаш... милиционераш мара бацар.

Хетаргахьа, памятник лораде, аьнна, арабаьха хила безаш бар уж. Хьанах лорадора цар из, хIана лорадора? Ховш да, укх тIеххьарча ткъаь пхиъ шера из памятник лелхийталга, цунна цIе басар тIамехкадаьлга.

Кавказа, къаьстта Нохчечена доал деча йоккха къизал гойтарах цо ше гоам ваьвар наха. «Инарал Ермолов» яхача ший исторически романа тIа СССР оборона министерства преме лауреата Михайлов Олега яздечча тайпара, «...Россе къулбехьен доазонаш чIоагIдеш а лорадеш а Ермолова чакхйоаккхар царизма колониальни политика; цун карательни экспедицеша эгIазкхувлар Кавказа къамаш, цунна духьала дар эрсий общества дикагIа дола дакъа».

«Кавказана доал дарах йола исторически записка» яхача книжка тIа (Тифлис, 1907 ш.) историка Эсадзе Семена пачхаьа инаралах иштта дувц: «Эрсашха мел боаца нах хIалакбелга ший декхар лоархIаш вар из. Ше хIалакбераш вIалла терка лбацар Ермолова, кхыметтел правительствана а лоралуш мара къоаста ца лу хIама, атта къоастадора цо». Сона хетаргахьа, духьал из бахьан долаш вийзавац цхьан хана денал долаш хинна инарал, цул тIехьагIа цIийша ваьккха Кавказа наместник хинна Ермолов дуккхача цун нийсархошта а тIехьенна а. Гуш ма хиллара, цун цIенхаштта бахьанаш а хиннад. Даймохк чIоагIа безарца цхьана из хиннав ши юхь йолаш, къиза, бекхам бара тIакхувш а ше мара ца везаш а. Дуккхача тохкамхошен цун вахара биографашен белгалдоакхх. Ермоловх цхьайола дика оамалаш яьхкаяле а, во яраш шортта яьхкалга. Дагадехача кхоачам ба, крепостной право дIаяккхара из геттара духьала хинна хилар.

Персашца, цул тIехьагIа французашца тIом беча гIорваьннача инарала вогIа мел йола оамалаш чIоагIа гучаяьлар къаьсттача Грузински корпуса командир, Грузе, Астраханск и Кавказски а губерней граждански наьха управляющи. Персе чрезвычайни посол волаш цо даьккхача итт шера. Цул хьалхагIа корпуса командир а наместник а волаш ялх шу даьккхар инарала Ртищева. Цох хайра военачальник лоархIаш хиннавац Ермолов: «Сов дика хила гIийртача цу воккхача сага, — уйла ю Кавказе хьавоагIача Алексей Петровича, — гIанахьа гу хургда наместник дирст сихагIа сога хьа а енна, ше Россе цIаводаш...».

ХIаьта фу саг вар къаьнача инарала когаметта хьаьена Ермолов ше? Цун хана баьхараша а гаргарча наха а бе-бе дувц цох. Масала, цIи хезача партизански инарала Давыдов Дениса (наьна веший воIас) дувц из «къайлагIа хIама доацаш, демократични, наьха йоакхоеш, дег чу эгIазал ца лоаттаеш» саг вар, яхаш. Цхьабакъда, цун вокх гаргарча саго, гIорваьннача инарала, наха сийдеш а йоккха тIема говзал йолаш а хиннача Н. Н. Раевске яхар кхыча бесса да: «Сона везац Ермолов, цIаккха а тIема саг хиннавац из, массаза говзалца кIалхарвала гIийртав: харцо юххера а гучаяланза Iе йиш яц».

Ермолов ваьхача ханарча дуккхача цIихезача наха «хIилла йоаллаш ва», «жонглер», «тийшача балха да ва» оалаш хиннад цох. Кхыметтел «патер Губера» (иезуитски ордена инаралех цхьаннена) тара ва а яьхад. Кавказа проконсула ший новкъостаца инаралца В. Мадатовца — эрмалочунца хинна къамаьл дуккхача хIаман дух тIа воаккхаш да:

— Алексей Петрович, Iа каст-каста оалаш долча «Яшка» яхача деша фу маIан да?

— Тха Iаьдалаг Iа, хIилла дола саг, говза саг, — жоп деннад Ермолова.

— А-а, хIанз кхет со, — аьннад Мадатова, — эрмалой IаьдалагIа оаха «Алексей Петрович» яхар санна да-кх из.

Инарала - наместника сий геттара айденнача хана хиннад из къамаьл. ХIаьта итт шу даьлча массанена вицвеннача Ермолова ший камердинераца — Ксенофонтаца хиннад укх тайпара къамаьл:

— Хьа сийлале, Алексей Петрович, хьо волча эпсар венав...

— Хм... эпсар? Отставке вахийтача салте волчей?

— «Отставке вахийтача...». Iа-м хIанз а моллагIа моастагIа вохавергвар... Хьа цIи а йоахаш зехьа кхерадеш хиннадац бераш...

Камердинера аьннача тIеххьарча дешаша фу дагадохийтар-хьогI «отставке вахача» салтечоа? Оалаш ма хиллара, хиннар хиннача хила деза. Лоамарой хIара цIагIара бераш: «Саца, Ярмула дIахозаргда», яхаш кхерадеш итташ шераш даьхад.

ХIаьта из цхьа бахьан доацаш а хиннадац. ЦIийша ваьккхача наместнико лелаяь террор сталинскичунца мара нийсъе йиш йолаш яц. Кертердар къизал лелаяр лерхIаш хиннав инарал. ХIаман шекволцаш бIарчча юрташ каралоацама эцаш хиннай цо, цул тIехьагIа — хIалакьеш. Масала, Дада-Юрт лаьттанца шаьръяьй цо, цига бахача наха ше яхар дац, аьнна. Боабаьб боккхий нах, кхалнах, бераш. Наполеона духьала баьча Даймехка тIема турпалашсалтий герз доаца цу юртара нах боабеш, бийлхаб. «Юрт Iошаьръе!», аьнна, денна амар кхоачашде ма дезий. Ийна уллача наьнах хьаьрча уллача шу даьннача кIаьнках къахийта, Захаров яхача салтечо хьулаваьв из. Цох са кхийттад Ермолова. Амар кхоачаш ца дарах таIазар де доагIар Захаровна, бакъда, наместник «къахетаме» хиннав — кIаьнк хьа а ваьккха, ший вешийна дIавеннав. Цул тIехьагIа цох хиннав художник-академик, ше кIалхарваьккхача Захарова тайпан цIи а лелаеш. Из цаI мара дийна саг висавац ерригача Дада-Юрта.

Инарала хьалхашка гора отта ца тугаш хинна юрташ леррагIа а планагIа а хIалакъеш хиннай, хьунех цIераш етташ е цIенъяь уж дIайоахаш хиннай. Цу хана Ермолов шийх вашаш а доккха хIама хеташ а хинначоа тара да гIулакх, нагахьа санна цхьан хана артиллере инспектор хиннача Миллер - Закомельскега цо укх тайпара каьхат яздаьдале: «Уж (нохчий — О. Д.) духьале еш ба. Царна духьала аз яьккхай сих да валара система, хIаьта римски император Август санна, со ала йиш йолаш ва: «Шорттига сихлу со».

Иштта яздаьд Ермолова ше. ХIаьта историка А. Тахо-Годе доашх графага Закревский Арсений Андреевичага Ермолова яздаь 15 письмо. Iилманхочо язду: «...кхы а ши дош аргда аз лоамарошца а пачхаьа духьала цар лоаттабаьча къовсамца а цIихезача инарало леладаьча гIулакхех. Царех ала: «сий доаца хIамаш», «оакхарий», «къотIаш», «тийшача балха дай», «бIехалаш» мара кхы дешаш корадагIац цунна. ХIаьта ше керте латтача доакъой деналах-майралах дувцача хана — «тийшача балха дайх», боккъонца бола моастагIий хул, тIаккха царех цо оал: «низ бола халкъаш», юххьанца цунна мара «эшабе ца мегараш». Цу хана лоамароех мел аьннача дикача дешах батальни сурта дошорама хул, хIаьта турпалаш — ермоловски «легионаш» я. Шийна иззал чIоагIа гоама болча лоамарошта ше ца везилга къайлаххьаьац цо: «МукIарал де деза, — язду Ермолова, — укхаза (Кавказе) вIалла везац со, бакъда, правительствана цох хулаш цхьаккха зе дац, со гоама хиларах тарра, сох кхера а кхер лоамарой. Дика хила гIертарах котвоалалургвац укхазарча оакхарел (7-гIа письмо).

Лоамароша лоаттабеча къовсамах зIамигача халкъаша шоай кортамукъале лораеш низ боккхагIа болча моастагIчоа духьала лаьца оборона а ца лоархIаш, зенеча элементаша эрсий пачхаьалкхенна духьала ю новкъарле лерхI цо».

ХIаьта дIахо Ермолова Закревскена йовзийт Кавказа халкъашта духьалара ший программаш. Цу хьакъехьа иштта язду цо: «Гуржашта хета хургда сол хьалха хиннараша тийннача бесса, аз а шоашта цхьацца аьттонаш тергья, аьнна. ХIаьта нохчаша догдоах цхьаккха бекхам а боацаш, 30 шера леладаь харцахьа гIулакхаш шоашка леладайтарга. Бакъдар дIаала деза, царна а вокхарна а юкъе йоккха юкъ яц...

Сай хьамсара нохчий тоIабаьб аз. Царех дукхагIбараш шоай дезалашца хьунашка бах. Iай лазар хьайнадар царна юкъе, дуккханах ба а бовш. Кхаш хьадахар бахьанце доакъар ца хиларах дуккха хьайбаш довш латт... Нохчий лаьттан тIа наькъаш дахара отряд кийчъеш я, тIаккха цу сий доацача наха сихагIа тIакхоачаргда тхо».

Тамашийна хIама деций, цу тайпарча сагах из прогрессивни хиннав ала гIерташ бола нах корабар. Из иштта дале а, кора-м боагIа. Масала, «Инарал Ермолов» яхача О. О. Михайлова книжкана ше язъяьча рецензе тIа исторически Iилмай доктора Х.-М. Ибрагимбейле йоах: «из хиннав белгтала саг, башха-дика а ше санна вар кхы воаца а артиллерист, гIорваьнна администратор, лоIам бола, доагIар хьадехаш вола, чIоагIа кхетам лур, ший ханарча тIема интеллигенце прогрессивни викал...».

Вай лакхе белгал ма даккхара, цул лоацагIа а нийсагIа а аьннад инарала денщико Ксенофонтас: «хьа цIи а йоахаш зехьа кхерадеш хиннадац бераш».

ХIаьта Ермолова «шорттига сих а луш», ше дIакхаьчача доагадаь лаьтта мара дуташ хиннадац. Тахан дерригача дунен тIарча адамий дегIа тIара зулам бод гитлеровски фашисташа а Вьетнамерча американски рейнджераша юхе хIама ца юташ йоагаьча «Хатынь», «Лидице», «Сонгми» яхача юртий цIераш яьхача. ХIаьта Нохч-ГIалгIайчене мара хьанна йовз казако Захаровс кIалхарваьккха цхьа кIаьнк мара дийна саг ца виса Дада-Юрт? Шоайчох хIама хургдоацилга кхетадаьча Дада-Юртарча наха дехар даь хиннад кхалнахи бераши юртара арадахийта шоашка, аьнна. Лоаца хиннад денна жоп: «МоастагIаша моастагIий бебаргба». Проконсула амар кхоачашдеш кхы мел юрташ Iошаръяьй лаьттанца!?

Ермолова карательни экспедицеш дукхагIа чакх ме йоаха чIоагIлора лоамароша ю духьале. ХIаьта из кхетадеш а дар, Лу Буссенара ма алара: «Кортамукъале бахьанце Iодахийта цIий — паргIатонна низ тела тхир». Из иштта хиларах тешаш бар дукха цIий цо Iадахьийта, французел шоай лаьтта мукъадаьккха эрсий салтий. Цудухьа царна ховра моттигерча халкъаша шоай лаьтта бахьанце къовсам лоаттабелга, дуккха моттигаш хулар нохчашца цар вошал тоссаш. Цох беза мах тела безаш хулар уж. Цхьайолча хана — шоай вахар. «Шорттига сих а луш» фуннагIамоллагIа даь «Россена лоаман мохк юкъебахьара политически а стратегически а декхараш кхоачашдара сухалбеш вар» Ермолов. Кхыметтел пачхаьо а сов къиза ма хила яхача дIакхаьчавар из. Ший цхьан резолюце тIа цо яздир: «Iа леладер далла гоама хIама да». Ермолова чIоагIа сатувсаш йола котало цунга хьакхоачаш яцар. Из-м кхетадеш а да — ший кортамукъале бахьанце гIетта халкъ эшаде хала да. Лоамароша кхетадацар цхьа хIама: «Ах бIаь шу хьалха Российски пачхаьа мутIахьа хургда, аьнна, ваIад ямь нохчий шоаш хIанз хIана боабу».

Цхьабакъда, Ермолова къизал михьара йоалаш латтар. ТIаккха, 1825 шера «Ярмулана» духьала гIайттар Нохчечен ерригa юрташ. Лоамароша хьаяьккхар массехк крепость (Амир-Аджа-Юрт, АтагIе, Герзель-Юрт, Внезапная яхар). Наместнико яхийтача инарал Лисаневич кертте хиннача карательни арме дукха ца говш юхаяьккхар Герзель-Юрт. Цига доккха туржаI дIадоладир котбаьннараша. Каралоацама вуг, аьнна, дIавигар дикагIа вола 380 саг. Моллашкара шоаш лоткъам нийбора инаралаша Лисаневичеи Грековеи. Шийгара лоткъам эцача хана Учар-Хьажа урс а даьккха тIакхоссавеннав инаралашта. Грекова цигтача са дIадахийтад цо. ХIаьта Лисаневич Учар-Хьажас яьча човнех массехк ди даьлча велар. Каралоацама дIавига хинна 380 саг дукха ца говш вийна — дIаваьккхар. Аксаера денз Владикавказага кхаччалца кхы а чIоагIагIа таIазар де волавелар Ермолов.

О. ДЖУРГАЕВ.

(Йистедоалар хургда).

Доазол дехьара

Кубински столица ширача ханара дакъа — города са а дог а да. Гаванцаша чIоагIа лораду, кхом а бу укхаза долча истореи архитектуран памятникашта. БIаьш квалифицированни специалисташ, реставратораш уж юхаметтаоттадеш къахьегаш ба. Юнеско оттадарагIа, Къаьнара Гавана Дерригача дунен лоархIаме историко-архитектурни памятник да аьнна, дIакхайкаьй.

СУРТА ТIА: Къаьнарча Гавана эггара хозагIйолча моттигерча Кафедральная яхача майдане.

О. СЕРЕДАЙ сурт. (ТАСС).

ПНР: Iалам лорадара программа

Гонахьарча Iалама къаьстта зене йола цхьайола промышленни предприятеш дIаяха ПНР правительствас даьча соцамаша тешал ду мехкара экологически хьал тоадара польски кулгалхоша боккха лоархIам беш хилара.

ХIанз общественностага ювцийтара оттаь я Iалам лорадара Къаман программа, цу тIа къостадаьд 2010 шерга кхаччалца дола декхараши уж кхоачашдара наькъаши. Из Польше цу тайпара йола эггара хьалхара комплексни программа я, цу тIа белгалдаькхад экономикеи экологии вIаши ювзаенна хилар. Цу тIа теркал даьд Iалам лорадара хьакъехьа цун йолча политика пачхаьалкхен дола дунен халкъашта юкъера декхараш а.

Программа тIа оттадаьд укх гаргарча ткъаь шера керттера де лерхIараш а. Керттера моттиг лоац атмосфера лораяро, къаьстта аьлча, керда бIаьшере йолаялалехьа 1980 шера хинначул 30 процент кIезигагIа сероводород феца дIаяхийта лерхI, хIаьта 2010 шу тIакхоачаш — кхы а 30 процент кIезигагIа, вешта аьлча хIанз йолаш йолча нормел кIезигагIа хургйолаш. Нормага Iоткхачийта лерхI атмосферера азота окислаш, углеводородаш, деза металлаш.

Iамарч лорадара даькъе 2010 шу тIакхоачача хана шахтни хишца уж бIех ца далийта, дерригa долха польски хиш цIенагIа хилийта лерхI. ХIаьта фои хийи цIена хилча лаьттеи хьунаши цIена хургья. Лаьттан даькъе Программа автораша лерхI 1995 шу тIакхоачаш эггара хьалхарча аргIана промышленносто толхадаь лаьтташ тоадеи уж нийсса карадерзадеи. Хьун боахаме, къаьстта аьлча Iалам лорадара зонаш — къаман паркаши заповедникаши шеръе лерхI.

Программа тIа оттадаьр кхоачашдарга геттара дукха средстваш дIаяхийта еза — 23 миллиои гаргга злоти. Цул совгIа, экологена болх беш йола, Iалам лорадара оборудовани кийчъе лаьрхIа йола промышленность а эш. Юххера а, экономически реформа кхоачашъеча хана Iалам бIехдераш Iалам лораде оттабергболаш йола финансови механизм хьае а еза.

(Интерпресс—АПН). Варшава.

«Сайга дика деча санна хет сона»...

Нуэво Ведадо яхача Гавана хозача района Iи долча цхьан саьнгара са цIи а йоаккхаш саг кхайкар сога. Уллув сецача «Лада» чура Iоваьлар лакха хоза дегI дола кубинец. Из вар са къаьнара доттагI Хосе Анхель Масорра, цунца тхо дайзадар 1978 шера. Цу хана со Гаване болх беш вар, хIаьта из СССР-е Харьковски университете пхе шера дийша а ваьнна цIавенавар. ХIанз из технически Iилмай кандидат, Куба Республика Iилман Академе чуйоагIача Iилмани техникан Комитете металлий физика даькъе керттера специалист а волаш болх беш ва. Университете дешаш волча хана езденнаяр цунна из дисциплина.

— КховзткъалагIча шерашка, — дагалувц Масорра, — Кубе металлий физиках специалисташ кIезига бар. Тха кердача вузашка, къаьнача Гавански университете а дукхагIдолча даькъе хьехаш хиннараш со мо къона кагий нах бар, опыти специальни знанеши тоцацар. Цудухьа, хетаргахьа, со а вахийтар сай новкъосташца Советски Союзе деша. Тха группе чувоагIаш вар 118 студент. Харькове шиъ мара кхачанзар, университете — со цаI. ДIаволалуш хала дар, мотт Iомабе безаш хиларца. Цул тIехьагIа са дукха новкъостий хилар, цар сона новкъостал а дир. Сайга денар доккха дика хет сона — тха къонача республике металлий физика дегIайоагIача юхьиге лаьттарех цаI ва со.

Цу хана денз пхийтта шу совгIа ха яьннай. Кортмукъален гIайрен тIара СССР-е образовани енна эзараш, эзараш къона специалисташ ба. Дешаш тайп-тайпарча дешара заведеней тайп-тайпарча городашка хиннаб уж, царех дукхагIбараш хIанз а доттагIалца бувзабенна ба. Кубино - советски Ассоциаце хьаяь яр СССР-е лакхера, юкъера специальни дешара заведенеш выпускникий Ассоциаци. Цу организаце ларда тIа дIакхухь семинараш, квалификаци лакхъю курсаш я болх беш. Цхьабола укхаза дийша специалисташ Советски Союзе аспирантуре деша дIахьежабу, Хосена Харьковски университете дешар дIахо хьоргдолаш бокъо еннаяр.

Укхаза кIеззига кхыча тайпара нийсделар: 1977 шера, металлургически тохкамий Центре диъ шера болх баьчул тIехьагIа из хьожавир Московски болатей сплавийи института аспирантуре, цига кхо шуй ах шуй даьлча диссертаци язъяь а ваьлар.

— Мукхдуаргдоацаш аьшк лорадар — дуккхача дунен мехкашта доккха дош да, хIаьта Куба мо тропическичарна, къаьстта а, — йоах Хосе Анхела. — Цу темах аз болх бу дукха ха я. Оаха болх бу Советски Союзаца, кхыча социалистически мехкашца цхьана контант а йолаш. 1984 шера СЭВ-а тIанийцача Iилман - технически прогресса программагIа лерхI из проблема тохкаш цхьана Iилман учрежденеши лабораторешы хьае. Цу лостамагIа Кубе массейтта шера болх беш я цхьана ши лаборатори.

Iилман Академе чуйоагIача цу шин центра балха координаци еш ва къона кубински Iилманхо. Болх дукха ба. Хьай мукъа ха дIа мишта хьу Iа, аьнна, аз даьча хаттара, из цецваьнна велакъежар.

— Из са вIалла а яц. Айса беча балхал совгIа сотрудникашца политзанятеш елга тIадиллад сона. Долчча бесса аьлча, дии бийсеи мукъадац. Балхах мукъадолча деношка сесагаца, берашца цхьанахьа хьунагIа, Iаламга арадовла-м гIерт тхо. Берашта чIоагIа хоза хет тха керда йилла зоопарк. Вокхагвар болельщик ва, цкъаза цунца бийсболагIа даха вIаштIехьдоал.

Хосе сесаг Ракель а Советски Союзе яьха я. Московски пачхаьалкхен университете деша яьгIай, цул тIехьагIа аспирантура чакхъяьккха, диссертацена защита а яь хIанз болх беш я Пушкина цIерагIча эрсий метта института гавански филиале Iилман сотрудник а йолаш.

— Ала йиш я, — велакъеж Хосе Анхель, — тха дезал — шоана йовзаш йолча выпускникий ассоциаце зIамига ячейка я, аьнна...

Вячеслав КОЛОТВИН,

«ЗIамига даьхе» ца хилча йоккха яр а хургьяц

Японе доаха тамашне доккхий экономически толамаш хIанз хила доагIа хIама санна дIатIаэц наха. Бакъда, дунен лидерех а хинна дIаоттая, дIахьалха яла цун мишта йиш хиннай ха бола безам а бац бужаш.

Кхыметтел ткъо шу хьалха а Малхбузера хIама лелалуш бола нах хадданза эгIазъухача оттабора гIулакхацара договораш деча хана хьалбоалача маьлха Мехка викалаш вIалла «хьайна ца боалаш» хиларо, белгалъяь решенеш оттаеш «геттара дукха» дакъа лоаца нахи организацеши юкъеоза цар йолча оамало. Бакъда цу Малхбузено касталашха белгалдаьккхар японцаша шоаш таIийца решенеш шоай малхбузенгара партнераш тIехьа а буташ, сихха кхоачашъеш хилар. Укхаза цхьалхха гуча да: лаьрхIар кхоачашдара дерригa а — общественни хетачунгара хаьдда волча болхлочунга кхаччалца — цунна юкъе хьинаре дакъа лаьца хилар, хIана аьлча къаьстта цу хьайна ца боалаш, хадданза эгIазвуташ йолча хана хьахулар цхьацца хIамана юха а бувлаш, проблема кIоаргагIа а йовзаш, тIехьагIа тIахургдолчун масштаб, характер хьа мишта хургья кхета а деш бола юкъара барт.

Цкъарчоа башха лоадаме ца хетача, бакъда, шеко йоацаш пайдане йолча программах хьахулаш дар хIанз правительственни программа кхоачашъеча хана зе йиш я. Цу программа кIийлен тIа я премьер-министра Нобору Такесита «зIамигача даьхен» концепци. Японе дуккхача наха йолча информаце средстваша хадданза теркаме лоаттаю из, цар хIара дийнахьа хоам бу къаман традицеш, культура белгала моттигаш меттаоттаяра, префектураш, городаш, поселкаш, юрташ дIахо а дегIайоалаяра тIехь-тIехьа хьахулача проектех, цар шоай лоIаме дунен халкъашта юкъера бувзамаш оттадеш деча бакъдарех.

Къаман правительственни программа кхоачашъяра хIама лелалуча нахаеи общественностацеи цхьана тIехьа я шоай оригинальни предложенеш а йолаш самоуправлене моттигера органаш. Дика хIама хилар хIара административни единицана госбюджетера цхьан хIамана лаьрхIа 100 миллион иен дотаци хьожаярах а потребленена тохаш йолча налогагIа хьачудоагIачун дикка дакъа цу гIулакха лаьрхIа пайда эца йиш хургйолаш хиларах а.

Цунца дувзаденна дуккхача наха йолча информаце средстваша конкурс кхайкаяьй дегIаахара дикагIйолча проекташта. Цунна юкъе дакъа лоац мехка бахача берригача наха, юххьанцарча школе дешадагIача бераша а. Халкъа говзало хьалхайоах оригинальни решенеш: масала, Цуна яхача йоккха йоацача городокерча наха шоаш хьанийцача средстваех ийцар 63 килограмм хула дошо гала, массанена а гургйолча из дIаоттайир, цу тайпара кхы а дуккха ахча Iоадир. Выставка дIа а къайла, дошо гала юха йоха лерхI цар, дошо мах лакхбаларца пайда а баргболаш, шоай «зIамигача даьхен» рузкъа дукхагIа а хургдолаш.

Укхаза белгалдаккха доагIаш да городийи поселкайи яраш теркал ца еш, тесса йита моттигаш (шерашка пайда ца эцаш яда хи йистера складской участкаш, тишъенна порташ) тоаеш бовлаш-бовлаш центрага бовла лерхIаш дукхагIйола проекташ хилар. Кхыча мехкашца духхьалара бувзамаш шерде лерхI — студенташ, спортсменаш дIа юха ахийта, цхьана йола предприятеш яхка. Доазол дехьара туристаш цигара боагIа мухьи хьатIаэца лерхIаш йоккха йоацача городашка аэропорташ юхатоае е кердаяраш хьалъе лерхI. Моттигашкарча хьалашка хьежжа хIара проекта тIа оттадаьд культура центраш хьалъергйолаш, моттигерча писателашти культура деятелаштеи средстваш къоастаергйолаш, къабеннараштa цIенош хулийтаргдолаш, моттигерча общинана эша медицински болхлой Iомабергболаш.

Из е вож город дегIайоалаяра лаьрхIа еш йола дунен халкъашта юкъера выставкаш, ярмаркаш, олимпиадаш цIаккха ца хиннача тайпара дукха я. Масала, Иокогаме еш я «Космоси бераши» яха дунен халкъашта юкъера выставка. Нагое — «Дизайн-89». Нагано яха префектура гIерт Iай хургйола «Олимпиада-98» яра бокъо яккха.

ДIадахача шера 14 городои укх шера 15 городеи средстваш хьанийцар шоаш хьахинна 100 шу дизар дездара. 1989 шу дIахьу Такнои Нагасакей «ренессанс» белгалйоаккхаш. Царех хIаране куц кхычун санна доацаш ший дар хургдолаш, истореи карарча замани гармони хургйолаш хилийтара бола граждании городской районий боарамера болам шерлуш латт.

«ЗIамигача даьхене» уж хIамаш хул дерригa лостамаши сфераши интернационализаце процессо къоастаеча хьалашка. Иштта дола хьал доашхаш «Башха хоза мохк Япони» яхача ший книжка тIа Н. Такеситас язду: «зIамига даьхе» йолчунна мара дерригa дунен хозне яц, кхыча мехкашка лоархIа хьаша, ший мехка да хила-м тарлургва из. Японе холу толамаш даьхад, дIахо дегIаахара цо хьем боацаш къоастае еза, цкъа—дале, Iилма-технически прогресса кердача этапо дIадехараша ма яххара йола кадраш, вешта аьлча шоай лоIаме уйла еш, кхычарех тийша хIама доаца, ординарни йоаца решенеш тIаэца кийча йола кадраш хьалкхеяра проблема. ШозлагI-дале, боккхагIбола нах (2000 шу тIакхоачаш 16,3 процент хургба уж) медицински гIулакхаца, пенсеца Iалашбаь хургболаш, творчески къахьега могаргдолаш (70 процентал дукхагIбола японцаш бовлцца болх бе безам болаш ба), гаргарча нахаца болаш, моттигерча общинас лоархIаш а теркалбеш а бахаргболаш хилийта беза. КхозлагI-дале, лаьттах боаккха мах лакхлулга юхаоза деза, эггара хьалха йоккхийча городашка а озаш, из ца дой шоай цIа хиларга сатувсара йола оамал йита езаргья японций. Лаьттан участкай мах лакхбаларо сиха лакхду кхыдола маьхаш а. ДиазлагI-дале, дунен берригача производственни низах 15 процент лоацача Японе дукхагIа дакъа лаца деза глобальни проблемаш къоастаеча, дегIадоагIача мехкашта новкъостал деча, хIаьта товарийи капиталеи импорта йола ший рынок шеръе а еза. Госбюджета лакхлуш йола дефицит теркал а еш, «дарегIча» правительства идея кхоачашъеш, чIоагIа кIезига ца йича яргьяц административни аппарата еш йола расходаш.

Уж ерригa проблемаш кхоачашъяра гIулакх деш хила еза децентрализаци, административни боахамеи декхарий дикка дакъа моттигашка дIакхачийта деза, столица гIулакхаш префектурай централш йолча городашка цхьатарра дIадала деза.

Мехка территоре тIа производственни мощносташ, традиционни царца ювзаенна центраш, хIаьта иштта образованеи культураи кхуврчаш а дIанийсдаро йиш хулийтаргья кхы цхьаьнха лоархIаме проблема кхоачашъе а — дезал бекъалуш хилара, нах хийра бовлара процесс юхаоза, вIаши хьожаш а вIаши лоархIаш а е лоалахой бола моттигера община юхаметтаоттае, боккхагIчар яхачунгеи уж де гIертачунгеи дукхагIа ладувгIа.

«ЗIамига даьхе» дегIайоалаяра программа оттаеш Н. Такеситас йоах кхычаргара хьаIомалуш даьккхача бIаь шера хьалха латтача мехкашта тIехьакхийна Япони хIанз денз ше дIаяха еза, кулг хьекхаш никъ леха беза. Хьалха дIаяхача ерригача правительственни разработкашка хинна керда мел дар, хIаьта иштта къахьегам безачеи талантливии халкъа опыт вIашагIа а теха, кердача программас духхьала японцашта хинна ца Iеш, кхыча халкъашта а лоархIаме долаш хьалаьцад аьнна хет.

Владислав ДУНАЕВ, АПН соб. корр.

ФРГ. Немций къаман йолча характерни белгалонех цаI—хIаман хьурмат делга нийсса белгалдаьккха да. Сурта тIа шоана гу цун боккъала дола тешал. Малхбузен - германски городий улицашка (хIанз вай ювцар Фюрт я) бытовой отходаш гулъяра оттаяь йола укх тайпара контейнераш я. Мехка хвалехьа уж цIенъяра гIулакх чIоагIа чоалхане технологически процесс я. хIаьта из цун хьалхара этап мара яц. Цу этапе хьинаре дакъа лоац «уж нувхаш» дIакхувсаращца шоаш а. Контейнера чу — ши-кхо отделени я: царех хIараяр тайп - тайпарча нувхашта лаьрхIа я — каьхата, кизгашта, аьшка хIамашта. Цу дерригне а таро хулийт дIахо уж чакхъяха а, утилизаци яьчул тIехьагIа, еза вторични бедал царех хьаяккха а.

Хьахетарех, Iаьдало городской (столични а боацаш) боахам лелабара цу тайпара йола опыт а, бахача наха деш дола хьурмат а, цхьан общества членаш шоаш хиларах тарра цар леладеш дола гIулакхаш а, цул совгIа шоаш бахаш болча моттигий дика сурт-сибат хилара уйлаш а цу дерриганена сий дарал совгIа, вай хьаллаьцача бакъахьа дар. Хетаргахьа, хIаране, ше «цивилизованни» саг ва аьнна хеташ волчо, ер фотоинформаци яйзачул тIехьагIа дагадеха а, нийсдаь а, цу тайпарча хьале деш долчунна мах бергба вахара процессе.

(ТАСС).